

GENSYN MED ANGMAGSSALIK

Af forfatteren *Franz Berliner*

Det går vel i grunden mange „udsendte“, som det hedder med et mærkeligt ord, sådan, at den helt store grønlandsinteressse - dén kommer først, når man er vel hjemme igen.

Man rejser til Grønland første gang, ung og uden viden om ret meget, og gradvis gror interessen frem. Først interesse for de mennesker, der er omkring én, grønlænderne, og siden i videre forstand interesse for deres problemer, deres levevis, for alt hvad der har med Grønland og grønlændere at gøre.

Og når man kommer hjem til Danmark, bliver man spurgt sønder og sammen og skal helst vide svar på alt. Man opdager, at man allerede ved en del, man får lyst til at vide mere. Man læser, man studerer og suger til sig - og man fængsles mere og mere af sit emne.

Men hvad så, anden gang man kommer derop? Holder den stik, ens viden? Holder interessen, som på afstand blev så varm, sig uden at afkøles ved gensynet med alt det, man i tankerne har gået og bygget videre på, siden man rejste derfra?

Ja. Den ikke blot holder sig varm - den bliver nærmest gloende.

Sådan gik det i hvert fald mig. Jeg var på et kort sommerbesøg i Angmagssalik (juli 58) efter to år i Danmark - og fem år efter min første ankomst til stedet.

Det allerførste indtryk af gensynet var ikke så besnærende. Vejret var koldt med tåge og regn, det var nat, byen var ikke så køn, som man huskede den. Der var mærkeligt stille på havnen. Fem år før, da vi kom ind, også dengang midt om natten, vrimlede havnen med motorbåde, robåde, kajakker, konebåde. Man var allerede blevet så blaserte, at man ikke tog videre notits af årets første skib hjemme fra Danmark - det, som tidligere havde været årets store begivenhed!

Nu vrimler det med amerikanere og canadiere og alskens andre mennesker deroppe. Helikoptere snurrer ind over byen - endnu løber grønlænderdrengene i flokke over engen ved fjorden for at se dem starte, men snart gider de vel heller ikke mere det. Store isbrydere kommer ind på uventede tidspunkter, en mægtig

Det nye sygehus i Angmagssalik.

Foto: Svend Rønnsnæs

radarstation med masser af personale placeres ganske nær udstedet ovre ved Kap Dan, så man så effektivt som muligt kan få det hele ødelagt for kap danerne - skønt der dog er *et par* kilometer ubeboet kyst tilbage mellem Kap Farvel og Nordostrundingen. To ugentlige flyveforbindelser skal forbinde den gamle amerikanske base Ikateq (og dermed Angmagssalik) med Reykjavik (og dermed med den store verden).

Alt det *så* man jo ikke, da skibet gled ind i havnen den nat ved firetiden - først lidt efter lidt gik forandringernes omfang op for én. Men man så, at byen var blevet større. Husene var begyndt at klumpe sig sammen. Midt i byen, hvor der plejede at være en lille åben, rar plads, havde man lagt en brandstation, som øde-

lagde det hele. Den var stor og grå og grim. Bygget af en slags elementer eller plader i stedet for af træ - måske af hensyn til brandfaren? - og umalet. Man kunne i det mindste have malet den rød, den eneste passende farve for en brandstation.

Selvfølgelig er det et fremskridt, at byen har fået en brandstation, og selvfølgelig skal denne brandstation bygges og placeres, så det er mest praktisk. Men at lægge den som en byld midt i byen - selv højt oppe fra fjeldet sprang den i øjnene -, var det uomgængelig nødvendigt?

I det hele taget - tager Grønlands Tekniske Organisation hensyn nok til det udseendemæssige, det æstetiske, når der bygges deroppe?

Byerne i Grønland har alle betingelser for at være de smukkeste i kongeriget. De stærktfarvede træhuse og den omgivende fjeldnatur står til hinanden. Og alligevel udmærker de sig ikke alle ved deres skønhed -.

Ingen synes at gøre noget for at anbringe tingene, så de passer lidt sammen. Ingen synes at interessere sig for at gøre byerne smukkere og ikke blot sammenhobninger af bygninger, hvor Teknisk Organisations ingeniører finder det mest praktisk. Når der bygges nye ting deroppe, synes man kun at tænke på det praktiske - skulle det være helt umuligt at lave byplaner, så der kunne bygges både praktisk og smukt?

Grønlands østkyst er flere tusinde kilometer lang. Og alligevel skal alting i Angmagssalik helst klumpes sammen hulter til bulter omkring den kommunale flagstang.

En vandledning snoede sig ret ned gennem hele byen og delte den i gode og onde. Man huskede den som en lillebitte larve med tendenser til vandladning i utide. Nu var den en midgårdorm, stor og vældig. Den var omtrent det første, man fik øje på, når man gik i land. Jeg talte ikke med eet menneske i Angmagssalik uden i samtalens løb at få serveret ukvemsord om vandledningen, alle fandt den vederstyggelig. Hvorfor har man ikke lagt den bagom husene? Hvilken by hernede ville finde sig i at få et halvandet meter højt og flere kilometer langt, tagpædækket gespenst til at sno sig gennem bykernen, så man måtte forcere trappebroer over det for at komme fra hus til hus? Hvorfor skal Angmagssalik finde sig i det? Kan ingeniørerne virkelig ikke lave det snildere?

Der var måske flere ting, man kunne gøre vrøvl over - klokken fire om natten i regnvejre.

Men næste dag var der også nyskabelser at få øje på, som man kun kunne rose. Ned mod „det gamle krudthus“, som tidligere lå i fjern ensomhed på sin klippe ved en lille vig, ned mod fjorden „bag“ byen havde man bygget et stort nyt sygehus, et børnesanatorium og begyndelsen til den kostskole, som distriktet har haft lovning på i snart mange år.

Det var dejlige bygninger, og de lå smukt placeret - i respektfuld afstand fra hinanden og alligevel så de korresponderede.

Så man lidt for langt til venstre, lå baraklejren der - den var ikke blevet kønere end sidst, men større -, og nede bag skolen lå der en mærkelig, indhegnet plads, bestående af grus og sand, som var klasket ud i engens sump og sjap. Den skulle efter sigende blive til en entreprenørplads.

De tre store nybygninger repræsenterer alle store fremskridt. De er moderne, de er velindrettede og rummelige. I nogle år har børnene i Angmagssalik gået i skole i den gamle præstebolig, som forlængst var erklæret for uegnet til helårsbeboelse - men nu behøver de ikke at fryse mere. Der er varmt og godt i den nye skole, lyst og hyggeligt, og indretningen er fortrinlig. Udstyret er bedre, end man finder det i mangan en skole i Danmark. Skoleleder Johannes Jørgensen har selv valgt det meste af det.

Han har også valgt billeder og skulpturer til skolen - ud fra den tanke, at de ting, børnene skal have for øje dag efter dag, skal være *meget* gode og fængslende. Her hænger festlige plakater, her hænger grafik og dejlige reproduktioner, ordentlig kunst, god kunst. Når man tænker tilbage på sin egen skoletids vægprydelser - sort-hvide eller grå slagscener, Nilens oversvømmelser, Fakse Kalkbrud, Fjerde Christian på Trefoldigheden, katte og hunde og Samson, der har tabt håret - kan man kun misunde angmagssaliks børnene.

Den tanke slår en, at her er man i færd med at skabe en skole - en skole så god, som børn fortjener at få den; til den nye slægt, som bærer fremtiden i sig, er intet for godt.

Ligeledes med børnesanatoriet - man har indtryk af, at intet er sparet her (meget lidt i hvert fald), alt har skullet være så godt til børnene som overhovedet muligt. Og de kan nok trænge til at få det godt, de små, som kommer her. Ikke blot egentligt syge, også små forældreløse tager børnesanatoriet sig af. Man savner stærkt et børnehjem, men der er planer om at bygge et, vist endda ret fremskredne planer. Så bliver man også i stand til at tage sig af nogle af de mange børn, som fødes uden for ægteskab af unge piger, som synes at tage sig deres ansvar som mødre meget, meget let. Børnesanatoriet gør, hvad det kan, det er nærmest overbelagt.

Det nye sygehus er en vældig historie, helt moderne. Man kan også godt sige, at det gamle sygehus trængte til afløsning - det var alt for lille og temmelig primitivt, fik f. eks. vand fra en stor tønde, som stod i køkkenet.

Man tror næppe, at man er i Angmagssalik, når man ser det nye sygehus. Køkkenet og vaskeriet er virkelig imponerende, og der er indrettet badeanstalt, hvor hele byens befolkning kan komme og bade.

Desværre er der forskellige fejl ved bygningerne - dårligdomme, utætheder etc. Der kom ingeniører og arkitekter op med skibet i år for at finde ud af, hvad man kunne gøre ved det - resultatet blev, at der skulle ofres en del tid og penge på det nu igen. Om det var materialerne, der havde været noget i vejen med, eller man havde slyuset med arbejdet - det ved jeg ikke.

Den slags har man jo hørt om i Grønland før.

Der er en rivende udvikling i tingene i Angmagssalik - efter at alting deroppe synes at have stået stille i mange år.

Det er kommet på mode på det sidste, at departementschefer, handelsdirektører, landshøvdinge, direktører for det ene eller andet væsen og sågar i ny og næ ministre stikker et smut om ad Angmagssalik, selv om det jo ligger så sært af-sides, og får distriktet „vist frem“. Så bliver der slået ud med armene, og de fede cigarer bliver taget af munden et øjeblik, når der skal siges: vi bevilger dit her, vi bevilger dat der!

Og det står der jo vældigt gny af. Blot må det være bittert for de mennesker, som har siddet deroppe og i forvejen ansøgt om de samme ting (og om alt muligt andet, for der trænges til meget) og fået afslag på afslag, at se de mennesker, som har været med til at give alle afslagene, komme og bevilge på den måde. Og så bagefter få at høre, at det er skammeligt, der ikke er gjort noget noget før!

Har man været med til at give afslag, bør man måske nok gå en smule mere beskedent frem, når man endelig kommer og selv ser, hvad det er, der trænges så hårdt til.

Men enten de nye ting kommer igennem på den ene eller den anden måde - de kommer. Aldrig før er der vist blevet bygget så stærkt i Angmagssalik. Over 100 sæsonfolk kommer op om sommeren og rejser igen med de sidste forbindelser i begyndelsen af oktober, og også antallet af fastboende udsendte er mere end fordoblet i løbet af få år - fra ca. 40 i 1953 til ca. 100 nu. Indbyggerantallet for hele byen er ikke steget så stærkt, men dog noget - fra knap 300 dengang til en 4-500 nu. (Ifølge Parkinsons Lov vil antallet af udsendte nu stige støt og proportionalt med en fordobling hvert fjerde år, indtil Angmagssalik er blevet et nyt Godthåb, hvor hundreder af mennesker vil kunne leve lykkeligt af at administrere hinanden, mens man kan sætte de indfødte til at snitte tupilakker i en afsides fjord...)

På mange områder mærker man forandringen. Hygiejnen er blevet bedre, badeanstalten på sygehuset er ikke etableret forgæves - og tøjet er blevet bedre. Man ser ikke så mange laser og pjalter som tidligere.

Boligstandarden forbedres langsomt. Det vil dog vare længe, før grønlænderne kommer til at bo tilnærmelsesvis så godt som byens danske udsendte.

*Bestyrerboligen i Angmagssalik.
I forgrunden t. h. ses „Kastellet“, som nu bruges som en afdeling af butikken.*

Foto: Svend Rønsnæs

En opmuntrende forandring synes at være sket i forholdet mellem grønlandere og danskere. En uge er meget lidt at dømme efter, og længere havde jeg ikke, men det er mit indtryk, at tingene ligesom glider lettere end før.

Flere faktorer spiller ind - vel først og fremmest den stigende oplysning (for begge folkeslags vedkommende). Gennem den har østgrønlanderne lært at se lidt anderledes på danskerne, autoritetstroen med dens uheldige sider er næsten forsvundet, mindreværdskomplekserne ligeledes. Og for danskernes vedkommende viger tidligere tiders kolonimentalitet, selv om den kæmper for at bevare de sidste bastioner. Unge mennesker, som kommer til Angmagssalik i dag, véd, at Grønland er et amt og ikke nogen koloni; de ser med foragt på racefordomme og herrefolksteorier. Måske er deres indstilling blevet noget mere grumset, når de først har været deroppe et par år og har prøvet house-boy systemets velsignelser - kødet er skrøbeligt; men ånden er redebon, og det viser trods alt, at menneskene bliver klogere, om end det går langsomt.

I Angmagssalik er aftenskolen stadig - i modsætning til mange andre steder i Grønland - stærkt besøgt, og fortrinsvis af de unge. Kulturudvalget, som startede sin virksomhed for et års tid siden, har kunnet notere overraskende stort besøg til sine aftener med foredrag og lignende. Også her var det mest de unge, som kom - en endog meget stor procentdel af alle byens unge.

Det er ikke blot huse, der bygges i Angmagssalik i disse år. Der bygges noget op i de unge - trods dansemikker og øl og cigaretter og biograf; grundlaget for fremtiden lægges.

Der snakkes om fagforeninger, der diskuteres glødende i kolonibladet „Sukags-saut“, de nye erhvervsplaner drøftes, og man taler om, at det er på tide, østgrønlænderne får en repræsentant i landsrådet, så der måske efterhånden kan indtræffe det underlige, at vejen til Godthåb bliver kortere end vejen til København. Det med landsrådet har der iøvrigt været snakket om i mange år, men nu snakkes der højt.

Den første butik, som indehaves af en grønlander, er kommet i gang - dog med nogen fødselsveer, idet initiativtageren, en østgrønlander midt i tyverne, fik afslag på sin anmodning om næringsbrev to år i træk, mens danskere, som ville sælge film og lampetter og grammofonplader, rask væk fik tilladelse, så hurtigt de ansøgte derom. Butikken er i dag et om ikke blomstrende, så dog rentabelt foretagende, der ligger i knivskarp konkurrence med Handelens på kosmetikkens og andre livsfornødenheders område...

Det totale spiritusforbud, som ikke var mere totalt, end at udsendte gerne måtte få alt det de kunne drikke, blev ophævet i 1956. Forbudet havde sat meget ondt blod - ikke fordi spritten var så uundværlig eller ønskværdig endda, men fordi man på dette punkt ganske åbenlyst havde en uanstændig forskelsbehandling.

Erfaringerne fra de to år, der er gået, siden forbudet blev hævet, har vist sig at være ret gode. De dystre profetier og bange anelser før ophævelsen er blevet gjort til skamme. Selv en fotograf fra „Billed-Bladet“ ville hurtigt komme i stofnød, hvis han tog til Angmagssalik for at lave sensationelle serier om drukken-skabens tragedie - som den, der var fra Godthåb...

Af en eller anden grund, som vel er svær at forklare i vor demokratiske tidsalder, er de udsendtes rationer stadig mindst dobbelt så store som østgrønlændernes; men forskelsbehandlingen føles dog ikke så grel mere.

Jeg gik rundt i sommer og talte med mange mennesker om det, man kalder danskerhad. Fra de fleste fik jeg det svar, at det ikke fandtes i Angmagssalik - i hvert fald ikke i forhold til, som det var på vestkysten.

Mit personlige indtryk var også, at den smule, der kunne være tale om, var stærkt på retur. - Jeg hørte derimod fra flere forskellige - og det havde jeg aldrig

hørt eller bemærket noget til før -, at østgrønlønderne skulle nære en slags mindreværds kompleks overfor de udsendte vestgrønlødere. Om det passer, ved jeg ikke - men det er utvivlsomt rigtigt, at de heromme på „landets bagside“ altid har følt sig behandlet en smule som stedbørn, når de hørte om alt det, der skete på vestkysten.

På grund af hele den mærkelige lønpolitik i Grønland er forskellen i boligstandard og forskellen i løn stadig de to mest iøjnespringende punkter, når man skal se på, hvordan de forskellige befolkningsgrupper deroppe har det i forhold til hinanden.

Men netop i år er der sat bestræbelser i gang for at gøre angmagssalikkerne bedre stillede i økonomisk henseende. Det har i mange år været et problem, hvordan man kunne gøre erhvervsmulighederne større i det store distrikt med den fattige befolkning, hvis hovednæringsvej stadig er sælfangsten.

Statistikker for Angmagssalik viser, at antallet af indhandlede sælskind har været nogenlunde konstant i mange år. Men samtidig er sælfangernes antal steget uforholdsmæssig stærkt. Befolkningen kan simpelthen ikke leve af sælfangst mere - med mindre denne fangst bliver grebet helt anderledes an. Og leve af at være vandbærere og lejede går ikke i længden - dels kan der ikke blive ved at være beskæftigelse nok til alle, dels er det deprimerende, uproduktivt og skamløst dårligt lønnet arbejde.

Ved det store udsted Kungmiut inde i bunden af fjorden har fiskeriet i nogle år været hovederhvervet - med det resultat, at kungmiutterne er mere velstående end folk på andre bopladser. Deres huse er bedre, deres tøj, deres hunde, deres ernæring - de er hævet over den fattigdom, som ellers præger distriktet.

Der er også fisk andre steder. Faktisk så mange, at der venter distriktet en økonomisk fremtid med store muligheder, hvis fiskeriet bliver grebet rigtigt an. Men hidtil har der ikke været gjort meget for at stimulere interessen, og så længe der er sæl i havet foretrækker østgrønlønderen sælfangsten.

Nu er planerne for fiskeriet endelig ved at tage form. Fra sommeren 1956, da Magnus Jensen var ovre at kigge på fisken i Kungmiut, begyndte der at ske noget. Der bygges salthuse, tørrestilladser og både, der stationeres saltskibe i distriktet om sommeren. Under ledelse af skonnertfører Underbjerg, der tidligere har været fisker, forsøges nye metoder, det hele gøres mere intensivt. Et par unge østgrønlødere og en tømmer gik og byggede både hele forsommeren, en snes lækre små dorry'er lå udenfor tømmerværkstedet i baraklejren, da jeg var der, og ventede på at blive sat i vandet og udnyttet til torskefiskeri - i stedet for kajakkerne, der ikke laster nok. Flere og flere får også motorbåde.

Havbiologer har været på undersøgelse og sagt god for fiskebestanden. Der er torsk, hellefisk, rødfisk, haj og mere endnu, og der er nok af dem. Især torskefiskeriet skulle der være en stor fremtid i.

Skonnertfører Niels Underbjerg, der hidtil har sejlet med kolonibåden „Miki“ som togtefartøj, skal fungere som en slags erhvervsleder. Men ikke blot fiskeriet skal han tage sig af - sælfangsten skal også intensiveres.

På den lange kyst findes der stadig steder, hvor fangsten er god, øde steder, hvor mennesker sjældent kommer. For et par år siden bad fangere ved kolonirådsmødet om at blive sejlet til et sådant sted med „Miki“ og hentet senere. Man gjorde forsøget - og med overvældende succes. Otte fangere fangede ved stedet Umivik 264 sæler på tre uger, deraf ca. 60 store remmesæler.

Det gav blod på tanden. Det næste var, at hele fangerfamilier skulle afsted, så konerne kunne tilberede skindene på stedet og spare tid for fangerne ved at sørge for deres mad og tøj etc. Hvordan det er gået med det ved jeg ikke - om disse udflugter skulle påbegyndes i år eller først næste sommer.

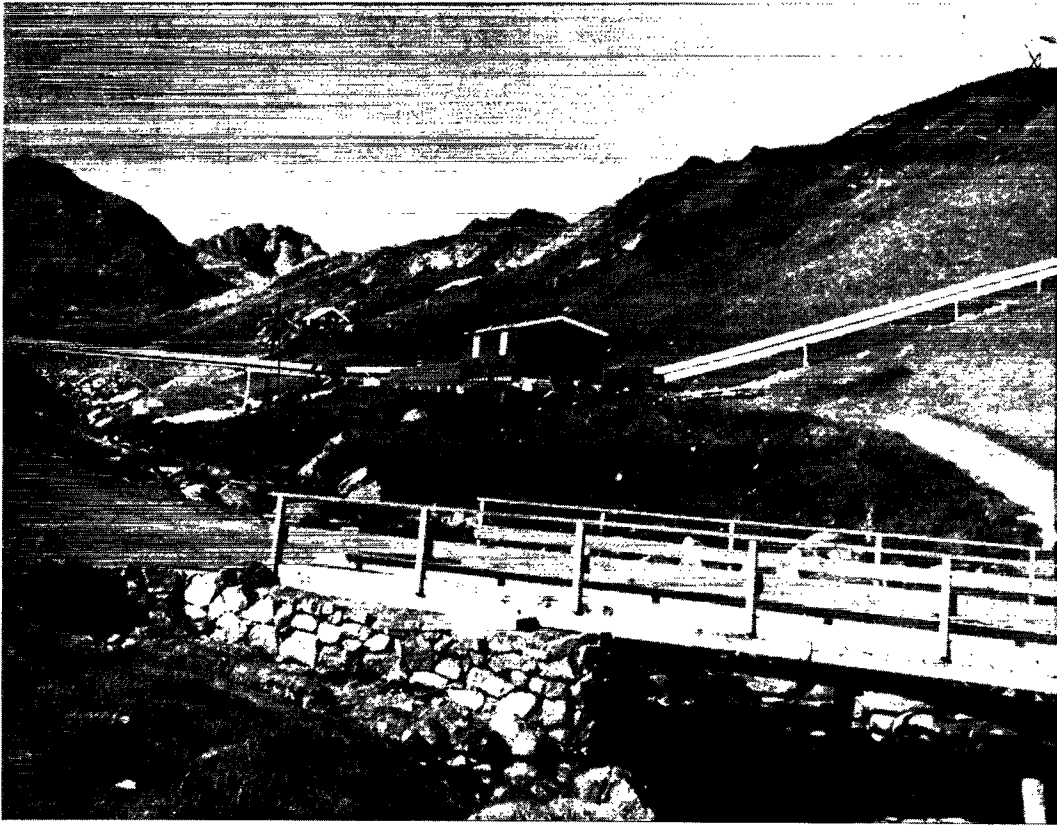
Først på sommeren i år tog Niels Underbjerg med et norsk sælfangerfartøj på togt i isen ud for Østgrønland. Også dette var et led i de nye erhvervsplaner - han var tredieskytte om bord og fik set, hvordan nordmændene greb det an, og høstede erfaringer, som kunne bruges senere sammen med angmagssalikkerne. På fire-fem dage skød man 1250 sæler ved hårfældningsfeltet, hvor klapmydserne samles i store flokke. (Man havde iøvrigt halvandet hundrede sælskratter med ind som en velkommen foræring til sygehuset.)

Næste sommer skal „Miki“, så tidligt det overhovedet kan lade sig gøre, forsøge at gå ud gennem isen til hårfældningsfelterne med et hold fangere om bord og lave storfangst. Der kan måske gøres tre, fire togter på en sommer. Samtidig skal Underbjerg sejle fangerfamilierne ud til gode fangststeder og senere hente dem igen, og han skal have hånd i hanke med fiskeriet - så det er muligt, han får en temmelig travl sommer...

Hvad alt dette nye kan komme til at betyde for befolkningen kan man let forestille sig. Var det på grund deraf muligt at spore en vis optimistisk stemning i Angmagssalik i sommer, eller var det bare en fornemmelse, jeg havde efter at have talt med Underbjerg? Det er svært at sige, omgivelserne farves unægtelig af éns syn på dem.

Der er langt endnu til den eftertragtede „ligeløn“, desværre, men fremskridt er der dog forude. Fremtiden har skiftet farve fra mørk til lys - i økonomisk henseende.

Men hvordan med det menneskelige? Er der ikke for meget fart på - kan østgrønlænderne følge med?

Den nye vandledning, som krydser igennem Angmagssalik, nedad fjelde og opad fjelde, hævet halvanden meter over jorden, er ikke nogen prydd for landskabet.

Foto: Svend Rønsnæs

Det var en af mine kæpheste at rende rundt og spørge folk netop om dette. Overalt fik jeg det svar, at det *ikke* gik for stærkt - og adskillige mente endda tværtimod, udviklingen gik alt for langsomt.

Sandt er det, at der i mange år intet er sket i Østgrønland, og at det først er de allersidste år, der er kommet lidt skub i tingene. Når man kommer tilbage udefra, kan man se forandringerne - man kan se, at der *er* fart på; men for de mennesker, der lever midt i det, sker tingene alligevel så gradvis, at de ofte synes, der nærmest ingenting sker. Og der er lang vej igen, når man sammenligner med Vestgrønland.

Til det sidste spørgsmål - om østgrønlanderne kunne følge med - svarede alle uden betænkning ja. Også grønlanderne selv. De tager imod alt det nye med en knusende ro, en vis portion skepsis - men også med begejstring og glæde, når noget lykkes.

Jeg synes, man bør se fremtiden i møde med både fortrøstning og bekymring.

Fortrøstning til alt det gode, de forbedrede levevilkår *kan* føre til, til den stigende oplysning, til alt det sunde og krævende, der er i de unge, til den ro, der er i de gamle, til, at de allermest umenneskelige boliger vil forsvinde.

Og bekymring for, at velfærdsstatens umyndiggørelse af individet, som er begyndt i det små, skal gøre sig stærkere og stærkere gældende. Teknikere og bygmestre fører allerede det store ord, de skal nok klare ærterne for os allesammen. Livet i den stedse mere rodede by kan let blive lige så forjaget og hektisk som alle andre steder. Faren for, at vi skal få lært østgrønlænderne at forfladige alle værdier på vor maner, er truende. Kan vi give dem noget ordentligt i stedet for alt det, vi tager fra dem, eller bliver det hele mariekiks og sodavand, slipsnåle og pladespillere, dårlige film og skumgummibarme? Passer vi ikke på, får vi dem til sidst til at glemme kunsten *at leve*, fordi de lærer af os, hvor meget lettere det er blot at lade sig underholde.

Er det for pessimistisk? Måske er det altid svært at komme tilbage. Måske vil man altid have, at alting skal være som det var, måske føler man altid enhver forandring som en personlig fornærmelse...

Men trods alt: Hurra for de mange forandringer, som er til det bedre! Kan man lide det eller ej: Angmagssaliks tornerosesøvn er forbi, alting sker hurtigt deroppe nu. Blot kursen kan holdes nogenlunde ret på målet - så kan vi statister kun stå i kulissen og applaudere.

